

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2025. № 6.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.6.107>

УДК 339.5:338.22/.439.5:33.01

О. С. Сауляк,

аспірант,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-6154-6604>

РОЛЬ ДЕРЖАВИ У ФОРМУВАННІ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ АГРАРНОГО СЕКТОРУ: ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ

O. Sauliak,

Postgraduate student,

National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine

THE ROLE OF THE STATE IN SHAPING THE FOREIGN TRADE POLICY OF THE AGRICULTURAL SECTOR: A THEORETICAL FRAMEWORK

Стаття присвячена дослідженню теоретичних засад ролі держави у формуванні зовнішньоторговельної політики аграрного сектору. Аграрна галузь відіграє ключову роль у забезпеченні економічної стабільності, продовольчої безпеки та валютних надходжень країни, а тому потребує ефективного державного супроводу у сфері міжнародної торгівлі. В умовах глобалізації, лібералізації ринків і посилення конкуренції, важливим завданням стає розроблення збалансованої державної політики, яка б

поєднувала інтереси національного виробника з міжнародними зобов'язаннями та тенденціями.

У статті проаналізовано ключові підходи до розуміння зовнішньоторговельної політики в контексті класичної економічної теорії, неоінституціоналізму та теорій державного регулювання. Показано, що ефективна участь держави у формуванні торговельної політики включає не лише регуляторні функції, а й створення сприятливого інституційного середовища, розвиток торговельної інфраструктури, підтримку експортоорієнтованих виробників, застосування стимулюючих та захисних механізмів. Особлива увага приділена проблемам, пов'язаним із бар'єрами на зовнішніх ринках, асиметрією торговельних відносин, невідповідністю технічних регламентів та стандартів, що вимагає активної участі державних інституцій у переговорних процесах і гармонізації правил торгівлі.

The article is aimed at studying the theoretical foundations of the role of the state in shaping the foreign trade policy of the agricultural sector. The agrarian sector plays a key role in ensuring economic stability, food security and foreign exchange earnings of the country, and therefore requires effective state support in the field of international trade. In the context of globalisation, market liberalisation and increased competition, an important task is to develop a balanced state policy that would combine the interests of national producers with international obligations and trends.

The article analyses the key approaches to understanding foreign trade policy in the context of classical economic theory, neo-institutionalism and theories of state regulation. It is shown that effective participation of the state in the formation of trade policy includes not only regulatory functions, but also the creation of a favourable institutional environment, development of trade infrastructure, support for export-oriented producers, and the use of incentive and protective mechanisms. Particular attention is paid to the problems associated with

barriers in foreign markets, asymmetry of trade relations, inconsistency of technical regulations and standards, which requires active participation of state institutions in negotiation processes and harmonisation of trade rules.

The author argues that in modern conditions, the State should not only respond to external challenges, but also proactively formulate a policy that increases the competitiveness of agricultural products, stimulates innovative development of agriculture and promotes Ukraine's integration into the world economic space. The basic principles of state participation in the formation of foreign trade policy are proposed, including strategic, adaptability, openness, focus on long-term results and partnership between the state, business and scientific institutions.

Therefore, the formation of foreign trade policy in the agricultural sector should be based on a combination of scientifically sound approaches, strategic vision, adaptive regulatory mechanism and institutional interaction between all participants in the agricultural market.

Ключові слова: *зовнішньоторговельна політика, аграрний сектор, державне регулювання, експорт агропродукції, інституційна підтримка, глобальні виклики, продовольча безпека, аграрна економіка.*

Keywords: *foreign trade policy, agricultural sector, state regulation, agricultural exports, institutional support, global challenges, food security, agricultural economy.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасних умовах глобалізації зовнішньоекономічна діяльність є невід'ємною складовою функціонування національної економіки, зокрема її аграрного сектору. Україна традиційно є одним з провідних експортерів сільськогосподарської продукції на світовому ринку, що обумовлено сприятливими природно-кліматичними умовами, родючими ґрунтами, розвинутими

агропромисловими структурами. Водночас динаміка світових ринків, геополітична нестабільність, вплив міжнародних економічних санкцій, кліматичні зміни та воєнні дії створюють численні ризики для стабільного розвитку зовнішньої торгівлі.

В умовах таких викликів виникає об'єктивна потреба у переосмисленні ролі держави у формуванні зовнішньоторговельної політики, яка повинна відповідати не лише умовам ринку, а й національним інтересам. Зовнішньоторговельна політика у аграрному секторі має базуватись на науково обґрунтованих теоретичних принципах і водночас бути адаптованою до реальних економічних, соціальних та політичних умов.

Історично роль держави в міжнародній торгівлі змінювалася від повного невтручання до активного протекціонізму. Теоретичні підходи, які пояснюють ці коливання, зокрема класична економіка, кейнсіанство, інституціоналізм та сучасні гібридні моделі, дають змогу осмислити функції держави в зовнішньоторговельній політиці не як жорсткий контроль чи втручання, а як систему стратегічного управління, спрямовану на довгострокову економічну ефективність і безпеку.

Особливої актуальності ця проблематика набуває для аграрного сектору України в умовах війни, обмежень на ринках збуту, логістичних бар'єрів та потреби забезпечення продовольчої безпеки як всередині країни, так і в глобальному контексті. Таким чином, обґрунтування теоретичних засад ролі держави у зовнішній торгівлі агропродукцією є важливим завданням економічної науки й передумовою для побудови ефективної політики в цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика державного регулювання зовнішньої торгівлі в аграрному секторі широко висвітлюється у працях вітчизняних і зарубіжних дослідників, зокрема в контексті забезпечення продовольчої безпеки, інтеграції до міжнародних ринків та захисту національного виробника.

Значний внесок у дослідження зовнішньоторговельної політики України зроблено Паскою І. М., де розглянуто інституційні та економічні механізми впливу держави на аграрну зовнішню торгівлю, з акцентом на адаптацію до норм СОТ та ЄС.

Пугачов М.І. аналізує динаміку експортно-імпортних потоків аграрної продукції України, наголошуючи на недосконалості інструментів регуляторної політики в умовах кризових викликів.

Остапенко С.О. акцентує увагу на важливості диверсифікації зовнішніх ринків збуту та ролі державних програм у підтримці експортерів аграрної продукції.

Інституціональний підхід до ролі держави у регулюванні зовнішньої торгівлі аграрною продукцією знайшов відображення в роботах Базарова О.Ю. та Романенка Н. М., які підкреслюють важливість формування ефективного інституційного середовища через посилення нормативно-правової та організаційної підтримки експортерів.

Таким чином, сучасні публікації підтверджують ключову роль держави як регулятора, фасилітатора та стабілізатора у процесі формування зовнішньоторговельної політики аграрного сектору. Наукові підходи зосереджені на необхідності поєднання ринкових механізмів із стратегічною державною підтримкою, адаптованою до внутрішніх і зовнішніх викликів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження ключових теоретичних підходів до державного регулювання зовнішньої торгівлі аграрною продукцією, визначення функцій держави у цьому процесі, а також аргументація необхідності збалансованого підходу до поєднання протекціонізму та лібералізації як основи сучасної торговельної політики в аграрному секторі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Державне регулювання зовнішньої торгівлі є складним і багатовимірним процесом, що базується на різних економічних школах та теоретичних парадигмах. Еволюція поглядів на роль держави в міжнародній торгівлі відображає як історичні особливості

розвитку економіки, так і виклики сучасної глобалізації. Розглянемо основні підходи, які формують теоретичну базу державної торговельної політики.

Класичні економісти (А. Сміт, Д. Рікардо) вважали, що зовнішня торгівля має бути вільною, без втручання з боку держави. Концепція порівняльних переваг Д. Рікардо обґрунтовувала доцільність спеціалізації країн на виробництві тих товарів, у яких вони мають найменші альтернативні витрати. Відповідно, завдання держави зводиться до забезпечення умов для вільного руху товарів і капіталів [1].

Неокласична теорія (Е. Хекшер, Б. Ослін, П. Самуельсон) також обстоює ліберальну модель торгівлі, але доповнює її факторами виробництва - працею, капіталом, землею. Ці підходи лягли в основу політики лібералізації торгівлі, зокрема діяльності Світової організації торгівлі (СОТ).

Проте в умовах асиметричного розвитку та нестабільності світових ринків аграрної продукції класична модель показує свою обмеженість - вона не враховує соціальних, продовольчих, екологічних та геополітичних аспектів, актуальних для сільського господарства.

Меркантилізм, як одна з перших концепцій економічної політики, розглядав зовнішню торгівлю як інструмент зміцнення державної могутності. Пріоритет надавався активному торговельному балансу та накопиченню золотовалютних резервів. У сучасному світі ці підходи трансформувались у неомеркантилізм, коли держава активно втручається у зовнішню торгівлю задля захисту національного виробника, забезпечення продовольчої безпеки та стратегічної автономії.

У країнах, що розвиваються, а також у державах із аграрною спеціалізацією, неомеркантилістські практики можуть виявлятися через застосування експортних субсидій, митного протекціонізму, квотування, валютного регулювання. Для України та її аграрного сектору такий підхід може бути корисним у контексті воєнного часу та глобальної нестабільності [2].

Кейнсіанська економічна теорія (Дж. М. Кейнс) акцентує на активній ролі держави у стимулюванні попиту, у тому числі через зовнішню торгівлю.

Відповідно до кейнсіанства, держава має регулювати зовнішньоторговельну політику з метою забезпечення макроекономічної стабільності, повної зайнятості, захисту від зовнішніх шоків [3]. Особливого значення набуває таргетування торгового балансу й регулювання курсу національної валюти.

Кейнсіанські підходи є актуальними для аграрного сектору в періоди кризи, коли потрібно підтримати експортну спроможність сільського господарства через пільгове кредитування, інвестиційні стимули, державні гарантії, логістичну підтримку.

Інституціональний підхід (Т. Веблен, Д. Норт, О. Вільямсон) трактує зовнішню торгівлю як частину ширшої інституційної системи. На думку представників цієї школи, держава не просто регулює ринок, а формує правила гри, забезпечує довіру, зменшує трансакційні витрати та сприяє стабільності.

З позиції інституціоналізму, ефективне державне регулювання зовнішньої торгівлі в аграрному секторі передбачає: створення сприятливого правового поля; прозору митну політику; розвиток інфраструктури підтримки експорту; дипломатичне супроводження на зовнішніх ринках; інформаційне забезпечення аграрного бізнесу.

Цей підхід дає можливість комплексно враховувати політичні, соціальні, культурні чинники в регулюванні торгівлі.

У сучасній економічній науці дедалі частіше застосовуються гібридні підходи, що поєднують елементи протекціонізму й лібералізму. Це відповідає принципу «розумної відкритості» (smart openness), який передбачає лібералізацію торгівлі лише в тих межах, які не шкодять внутрішньому виробництву та соціальній стабільності.

Такий підхід отримав розвиток у рамках теорій стійкого розвитку (sustainable trade), торговельної безпеки (trade security) та економічного патріотизму (economic patriotism), особливо в умовах пандемії, війни, продовольчих криз.

Таким чином, теоретичне підґрунтя державного регулювання зовнішньої торгівлі аграрною продукцією є багатошаровим і має включати як класичні економічні теорії, так і сучасні інституціональні та стратегічні підходи. Ефективна зовнішньоторговельна політика потребує гнучкого використання цих теоретичних засад залежно від фаз економічного циклу, національних пріоритетів та глобального контексту.

Держава виконує низку ключових функцій у формуванні та реалізації зовнішньоторговельної політики аграрного сектору, спрямованих на забезпечення економічної стабільності, продовольчої безпеки та конкурентоспроможності аграрної продукції на світовому ринку [4]. Ці функції є складовою частиною ширшої системи економічного управління та відповідають сучасним викликам глобалізації, воєнних конфліктів, зміни клімату та геоekonomічної трансформації.

Одна з базових функцій держави полягає у формуванні нормативно-правового середовища, що регламентує зовнішню торгівлю. Це включає розробку та адаптацію законодавчих актів, технічних регламентів, стандартів, митних процедур і сертифікації продукції відповідно до міжнародних вимог (зокрема, ЄС і СОТ).

У цьому контексті важливою є гармонізація українського аграрного законодавства з *acquis communautaire* Європейського Союзу, що дозволяє розширювати доступ до європейських ринків. Зокрема, значення має імплементація вимог Угоди про асоціацію між Україною та ЄС щодо санітарних та фітосанітарних заходів.

Держава забезпечує контроль за дотриманням встановлених правил торгівлі, регулює експортно-імпорتنі операції через застосування тарифних і нетарифних інструментів. Сюди належать: експортні мита або обмеження; ліцензування експорту певних категорій продукції; контроль за якістю й безпечністю продукції, що постачається на зовнішні ринки; захист національного ринку від імпоротної експансії.

Особливої ваги ця функція набуває в умовах воєнного стану та глобальних криз, коли держава повинна оперативно реагувати на зміни в геоекономічному середовищі.

Стимулювання експорту аграрної продукції є пріоритетним напрямом зовнішньоторговельної політики. Держава реалізує фінансову та інституційну підтримку експортерів через: субсидії на логістику та транспортування; пільгове кредитування агроекспортерів; податкові стимули (наприклад, відшкодування ПДВ на експорт); державні програми розвитку експортної інфраструктури (елеваторів, логістичних хабів, портів); страхування експортних ризиків (через державні або змішані механізми) [5].

Зокрема, важливим інструментом є діяльність Державної установи «Офіс з розвитку підприємництва та експорту», яка сприяє просуванню продукції МСП на зовнішніх ринках, у тому числі в аграрному секторі.

Для ефективного зовнішньоторговельного позиціонування аграрної продукції держава має забезпечувати виробників та експортерів актуальною інформацією про: вимоги іноземних ринків; кон'юнктуру цін; потенційних торговельних партнерів; тенденції попиту.

Цю функцію реалізують через експортні платформи, бази даних, державні портали, а також шляхом підтримки участі аграріїв у міжнародних виставках, форумах і переговорах. Особливої важливості набуває прозоре комунікаційне забезпечення щодо умов торгівлі в нових геополітичних реаліях.

Участь у міжнародних торговельних переговорах, лобіювання національних інтересів у СОТ, ЄС, FAO, участь у регіональних торговельних ініціативах є важливим інструментом формування сприятливих умов для вітчизняних аграрних експортерів. Через дипломатичні канали, двосторонні угоди, зони вільної торгівлі держава забезпечує: зменшення бар'єрів доступу до ринків; відкриття нових торговельних маршрутів; захист географічних зазначень; правову підтримку українських суб'єктів ЗЕД за кордоном.

В умовах війни, продовольчих криз та обмеження доступу до портової інфраструктури державна політика має також включати функції кризового управління та забезпечення продовольчої безпеки. Йдеться про: тимчасове обмеження експорту стратегічних продуктів (наприклад, зерна); створення державних резервів продукції; субсидування внутрішнього ринку; участь у міжнародних гуманітарних ініціативах.

Держава виступає не лише як регулятор, а й як гарант стабільного функціонування критично важливих ланок аграрного зовнішньоторговельного ланцюга.

Формування ефективної зовнішньоторговельної політики в аграрному секторі неможливе без врахування дилеми між протекціонізмом і лібералізацією. Обидва підходи мають свої переваги й обмеження, що змушує державу шукати динамічний баланс між захистом внутрішнього ринку та інтеграцією у глобальні торговельні мережі [6]. Такий баланс визначається як стратегічними національними пріоритетами, так і зміною глобальної кон'юнктури, умов членства у міжнародних організаціях (СОТ, FAO, OECD), вимогами кліматичної політики.

Протекціонізм, який реалізується через мита, субсидії, квоти, нетарифні бар'єри, є традиційним елементом аграрної політики багатьох розвинених країн. У США аграрний протекціонізм має глибоке історичне коріння та реалізується через Farm Bill, який передбачає прямі виплати виробникам, страхування доходів, державні закупівлі тощо. Особливо активно США використовували інструменти підтримки в періоди торговельних конфліктів із Китаєм у 2018–2019 роках.

Європейський Союз активно застосовує інструменти спільної аграрної політики (Common Agricultural Policy, CAP), які передбачають підтримку фермерів через прямі дотації, екологічні компенсації та механізми стабілізації ринку. CAP одночасно є механізмом як підтримки, так і контролю за надмірним виробництвом, забезпечуючи внутрішню продовольчу безпеку й конкурентоспроможність експорту.

Китай реалізує політику так званого «розумного протекціонізму», де поряд із масштабними субсидіями сільському господарству (особливо зерновим і свинарству), держава активно захищає внутрішній ринок від імпоротної продукції через складні сертифікаційні вимоги, а також інвестує в національні аграрні компанії з орієнтацією на експорт.

З іншого боку, відкритість зовнішньої торгівлі сприяє інтеграції у глобальні ланцюги доданої вартості, залученню інвестицій, підвищенню ефективності. Проте досвід показує, що лібералізація аграрного експорту вразлива до світових шоків.

У країнах Африки, які в 1990-х роках здійснили стрімку лібералізацію аграрного сектора за рекомендаціями МВФ та СОТ, це призвело до витіснення місцевих виробників і залежності від імпорту.

В'єтнам - позитивний приклад поступової лібералізації: за підтримки держави країна наростила експорт рису, кави, каучуку, при цьому зберігаючи механізми підтримки дрібних фермерів і державне втручання у ціноутворення.

У ЄС також спостерігається поєднання ліберальної торгівлі в межах внутрішнього ринку з жорсткими бар'єрами для третіх країн у вигляді мит, квот та фітосанітарних вимог. Єврокомісія захищає аграрні інтереси в торгівлі з Латинською Америкою, Індією та Китаєм через механізми захисних заходів.

Україна як країна з високою залежністю від експорту сільськогосподарської продукції потребує політики гнучкої адаптації: використання лібералізаційного потенціалу (ЗВТ з ЄС, Великобританією, Канадою, угодами з Африкою), але збереження механізмів швидкого втручання в умовах надзвичайних ситуацій - війни, блокади портів, глобальної інфляції на продовольство.

Аналіз сучасних теоретичних підходів і практики державного регулювання зовнішньої торгівлі аграрною продукцією у провідних країнах світу засвідчив, що жодна з крайніх моделей - ані повна лібералізація, ані

жорсткий протекціонізм - не забезпечує достатньої ефективності в довгостроковій перспективі [7]. Баланс між відкритістю ринку та захистом внутрішнього виробника є ключовою передумовою сталого розвитку аграрного сектору в умовах глобалізації.

Протекціоністські заходи (митно-тарифна політика, субсидії, квотування, технічні бар'єри) широко застосовуються навіть у країнах із розвиненими ринковими економіками (США, ЄС, Китай). Вони дозволяють: гарантувати конкурентоспроможність національного виробника; знижувати залежність від імпорту продовольства; пом'якшувати наслідки світових цінових коливань; підтримувати зайнятість у сільській місцевості.

Лібералізація торгівлі відкриває доступ до нових ринків збуту, сприяє зростанню експорту та модернізації аграрного виробництва, однак супроводжується ризиками, пов'язаними з посиленням конкуренції, залежністю від зовнішньої кон'юнктури та вразливістю до політичних або логістичних криз.

Гнучка комбінація обох підходів дозволяє досягти стратегічного балансу. Так, модель ЄС поєднує дотації виробникам і регуляторні механізми із розвитком ЗВТ; Китай захищає внутрішній ринок, одночасно інвестуючи в конкурентоздатність агроекспорту; США використовують аграрну політику як інструмент економічної та політичної сили.

Для України, як для країни з високим ступенем експортної залежності в агросекторі, критично важливо: забезпечити адаптивність державної політики до умов зовнішнього середовища (війна, санкції, кліматичні ризики); зберегти інструменти підтримки внутрішнього виробника у межах міжнародних зобов'язань (СОТ, Угода про асоціацію з ЄС); активізувати інституційну підтримку експорту - через дипломатію, експортне страхування, логістику, цифровізацію торгівлі.

Отже, пошук балансу між протекціонізмом і лібералізацією має ґрунтуватися на стратегічній оцінці національних потреб, можливостей і

викликів, з урахуванням міжнародного досвіду, але із збереженням національної специфіки.

Аграрний сектор має низку специфічних характеристик, які зумовлюють особливий підхід до формування та реалізації зовнішньоторговельної політики. На відміну від промисловості чи сфери послуг, сільське господарство поєднує в собі економічну, соціальну, екологічну та продовольчу функції, що значно ускладнює завдання державного регулювання в умовах відкритої економіки [8].

Сільське господарство має сезонний характер, високий рівень ризиків, пов'язаних із погодними умовами, посухами, повеннями, епідеміями серед тварин, що прямо впливає на обсяги виробництва та експортний потенціал. Ця нестабільність знижує передбачуваність торговельних потоків і потребує наявності державних механізмів страхування ризиків, формування продовольчих резервів, митної гнучкості.

Аграрна сфера забезпечує зайнятість значної частки населення в сільських регіонах, тому зміни у зовнішній торгівлі - лібералізація імпорту або скорочення експорту - мають безпосередній вплив на доходи домогосподарств, соціальну стабільність, демографічну ситуацію на селі. Через це держава часто змушена застосовувати інструменти захисту національного виробника не лише з економічних, а й соціально-політичних міркувань.

Аграрний сектор є базовим для національної продовольчої безпеки, особливо в кризові періоди - війни, пандемії, глобальні логістичні збої. Вивезення великої частини продовольства за кордон, без належного регулювання, може призвести до дефіциту на внутрішньому ринку, зростання цін та загострення соціальної напруги. Тому зовнішньоторговельна політика повинна забезпечувати оптимальне співвідношення між експортною орієнтацією і внутрішнім забезпеченням.

У більшості країн світу аграрна галузь є однією з найбільш дотаційних і регульованих, з огляду на її багатофункціональність. За даними OECD,

частка державної підтримки у доходах фермерів коливається від 10% до понад 40% у різних країнах. Це створює нерівні умови конкуренції на світових ринках для країн, які не мають змоги надавати аналогічну підтримку, зокрема для України.

У багатьох країнах, зокрема в Україні, аграрний сектор поєднує великотоварне експортно-орієнтоване виробництво з малими та середніми фермерськими господарствами, орієнтованими на внутрішній ринок. Це ускладнює розробку єдиної зовнішньоторговельної стратегії, яка була б однаково ефективною для всіх категорій виробників. Держава має враховувати відмінності у масштабах, технологічному рівні, доступі до фінансів, потребах у збуті та інвестиціях.

Для аграрного сектору України, де експорт формує понад 40% доходів галузі, ключовим є питання доступу до світових ринків. Водночас ці потоки критично залежать від наявності ефективної логістики - морських портів, залізниці, митної інфраструктури. У контексті війни з Росією блокування Чорноморських портів та обмеження сухопутних маршрутів призвело до різкого падіння експортних можливостей, що підкреслює вразливість аграрного експорту до геополітичних чинників.

Враховуючи виявлені структурні та функціональні особливості аграрного сектору, можна зробити низку важливих висновків, що мають значення для формування ефективної зовнішньоторговельної політики у цій сфері.

Аграрний сектор потребує спеціального статусу у зовнішньоторговельній стратегії держави. На відміну від інших галузей, сільське господарство виконує не лише економічні, а й соціальні, продовольчі та екологічні функції. Тому державне регулювання в цій сфері має бути комплексним і враховувати багатофакторний вплив торгівлі на національну безпеку, сільську зайнятість, сталий розвиток територій.

Формування торговельної політики в аграрному секторі має ґрунтуватися на принципі адаптивності та гнучкості. Через високу

волатильність зовнішнього середовища (зміна клімату, політичні ризики, ринкові коливання) важливо створити механізми оперативного реагування - зокрема, змін у тарифному та нетарифному регулюванні, експортному адмініструванні, логістичному забезпеченні.

Необхідне поєднання інструментів захисту внутрішнього ринку з механізмами підтримки експорту. Держава має одночасно дбати про продовольчу безпеку та цінову стабільність на внутрішньому ринку й створювати сприятливі умови для виходу аграрних підприємств на міжнародні ринки, зокрема через: кредитно-гарантійні програми; інформаційно-аналітичну підтримку; розвиток логістичної інфраструктури; дипломатичне сприяння доступу до нових ринків.

Аграрна зовнішньоторговельна політика повинна бути диференційованою щодо суб'єктів господарювання. Великі агрохолдинги та експортно-орієнтовані підприємства потребують стимулів до інновацій та модернізації, а малі й середні фермерські господарства - захисту, спрощеного доступу до фінансування, інтеграції у кооперативні експортні моделі. Однакові підходи до всіх категорій виробників є неефективними.

Зовнішньоторговельна політика в аграрному секторі повинна бути тісно узгоджена з іншими секторальними політиками - податковою, екологічною, інфраструктурною, соціальною. Лише така інтегрованість дозволяє забезпечити системний розвиток сільського господарства й уникнути конфліктів між цілями державної політики.

Вразливість аграрного експорту України до зовнішньополітичних і логістичних викликів (війна, санкції, руйнування портової інфраструктури) вимагає термінового реформування підходів до просторової та товарної диверсифікації експорту, розвитку альтернативних каналів транспортування (залізниця, річковий транспорт, прикордонна логістика з ЄС), створення національної системи продовольчої стійкості.

Досвід розвинених країн свідчить, що успішна зовнішньоторговельна політика в аграрному секторі базується на стратегічному державному

патронажі. Урядові агенції, експортно-кредитні установи, аналітичні центри, дипломатичні служби працюють як єдина система підтримки аграрного експорту. В Україні наразі відсутній подібний консолідований механізм, що знижує ефективність присутності на зовнішніх ринках.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Державне регулювання зовнішньої торгівлі аграрною продукцією відіграє ключову роль у забезпеченні стійкого розвитку аграрного сектору, збереженні продовольчої безпеки, підвищенні конкурентоспроможності національної продукції на світових ринках, а також у захисті стратегічних інтересів держави. Теоретичне осмислення цього процесу засвідчує необхідність комплексного, системного та адаптивного підходу до формування зовнішньоторговельної політики.

Проаналізовані теоретичні підходи - від класичного лібералізму до інституціоналізму та сучасних гібридних моделей - дають підстави стверджувати, що в умовах зростаючих глобальних ризиків та нестабільності ефективною є така модель державного регулювання, яка поєднує елементи ринку й цілеспрямоване державне втручання. Особливо це актуально для аграрного сектору, який є чутливим до зовнішньополітичних, кліматичних і економічних коливань.

Держава у зовнішньоторговельній політиці аграрної сфери виконує широкий спектр функцій: правотворчу, контрольну, стимулюючу, інформаційно-комунікаційну, дипломатичну та антикризову. Їх реалізація повинна базуватись на принципах прозорості, передбачуваності, відповідності міжнародним зобов'язанням та водночас - національним економічним інтересам. В умовах війни та глобальних викликів важливим пріоритетом є забезпечення балансу між експортною відкритістю та внутрішньою продовольчою стабільністю.

На сучасному етапі для України актуальним є посилення інституційної спроможності держави у сфері зовнішньоторговельної політики, розвиток інфраструктури підтримки експорту, диверсифікація торговельних партнерів,

формування позитивного іміджу української агропродукції на міжнародних ринках. Важливим також є посилення аналітичної, моніторингової та прогностичної функцій держави, що дозволить своєчасно реагувати на глобальні трансформації.

Отже, формування зовнішньоторговельної політики в аграрному секторі має ґрунтуватися на поєднанні науково обґрунтованих підходів, стратегічного бачення, адаптивного механізму регулювання та інституційної взаємодії між усіма учасниками аграрного ринку.

Література

1. Паска І., Свиноус І., Артимонова І., Остапенко С., Присяжнюк Н. Стратегічні напрями підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках агропродовольства. Економічний аналіз. 2024. Том 34. № 3. С. 497-508.
2. Базаров О. Ю. Інституційні засади регулювання зовнішньоекономічної діяльності в аграрній сфері. Бізнес Інформ. 2021. № 6. С. 29-36.
3. Гужва І. Ю. Концептуальні основи формування зовнішньоторговельної політики України. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2015. № 5-6. С. 4-13.
4. Коваль М. В. Регуляторні бар'єри у доступі аграрної продукції до ринку ЄС. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2022. № 2. С. 58-64.
5. Попадинець Н. М. Конкурентоспроможність продукції аграрного сектору на внутрішньому та зовнішньому ринках. Молодий вчений. 2015. № 2(6). 1330-1333.
6. Довжик, О. О. Державна регулятивна аграрна політика в контексті світового досвіду. Економіка і суспільство. 2016. № 2. С. 97-102.
7. Мельникова Д. В., Дугієнко Н. О. Стратегічні пріоритети зовнішньоторгівельної політики України на світовому ринку агропромислової продукції. Інфраструктура ринку. 2016. № 2. С. 30-34.

8. Гужва І. Ю. Механізми вдосконалення зовнішньоторговельної політики України. Формування ринкових відносин в Україні. 2016. № 8. С. 87-95.

References

1. Paska, I. Svynous, I. Artymonova, I. Ostapenko, S. and Prysiazhniuk, N. (2024), "Strategic directions for increasing the competitiveness of agricultural products in foreign agri-food markets", *Ekonomichnyj analiz*, vol. 34, vol. 3, pp. 497-508.
2. Bazarov, O.Yu. (2021), "Institutional principles of regulating foreign economic activity in the agricultural sector", *Biznes Inform*, vol. 6, pp. 29-36.
3. Huzhva, I.Yu. (2015), "Conceptual foundations for the formation of Ukraine's foreign trade policy", *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo*, vol. 5-6, pp. 4-13.
4. Koval', M.V. (2022), "Regulatory barriers to access of agricultural products to the EU market", *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo*, vol. 2, pp. 58-64.
5. Popadynets', N.M. (2015), "Competitiveness of agricultural sector products in domestic and foreign markets", *Molodyj vchenyj*, vol. 2 (6), pp. 1330-1333.
6. Dovzhyk, O.O. (2016), "State regulatory agricultural policy in the context of world experience", *Ekonomika i suspil'stvo*, vol. 2, pp. 97-102.
7. Mel'nykova, D.V. and Duhiienko, N.O. (2016), "Strategic priorities of Ukraine's foreign trade policy in the world market of agricultural products", *Infrastruktura rynku*, vol. 2, pp. 30-34.
8. Huzhva, I.Yu. (2016), "Mechanisms for improving Ukraine's foreign trade policy", *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, vol. 8, pp. 87-95.

Стаття надійшла до редакції 07.06.2025 р.